

SPROG & SAMFUND

Nyt fra
Modersmål-Selskabet
35. årgang nr. 4
December 2017

**Indhold: Årbogspræsentation 3 · Årbogsgrafikken 5 · Afskedsreception for Gerda 6
Takketaler til Gerda 7 · Takkesang til Gerda 10 · Takketale til Gerda 11 · Nye bøger 12
Dialekter 15 · Invitation 16**

At kunne skrive, hvad man tænker

At være flersproget i betydningen at kunne flere sprog er en ressource, som alle nyder godt af. Måske er denne ressource ikke så rigelig, som vi sommetider tror, har flere undersøgelser vist, og endnu flere eksperter i engelsk sagt. Har man prøvet at skrive en større opgave på engelsk, har man – eller andre – erfaret, at det er sværere, end vi danskere tit bilder os ind. Kan man ikke skrive det, man tænker, må man tænke det, man skriver, og det er ringere, for ikke at sige ilde. Naturligvis kan man udstyre sig med ordbøger, grammatikker og andre håndbøger og forbedre sine færdigheder, men det tager tid, og studerende og forskere kan kun bruge deres timer én gang. Den internationale modersmålsdag kunne passende være en anledning til at forlange bedre muligheder for ph.d.-studerende og forskere til at skrive på dansk og efterfølgende få afhandlingerne ordentligt oversat til f.eks. engelsk, tysk eller fransk. Det behøver faktisk ikke altid være til engelsk. Ellers kan man risikere, at det ikke bliver studerendes og forskerspirers faglige evner og deres formidlingsevner generelt og på deres eget sprog, der bringer dem frem i deres dag, men deres engelskkundskaber.

Skal man blive god til et fremmedsprog, må man også kunne sit eget sprog så godt som muligt. Man bliver ikke en sprogkivilibrist ved at skifte til et sprog, man taler og skriver dårligere end sit eget. Man opnår ikke det, man gerne vil, i alle de livets situationer, hvor der noget på spil, medmindre man kan udtrykke sig, så det gør indtryk på de rigtige. Det være sig i privatlivet eller arbejdslivet. Og som

vi lærer af årbogen, skal man åbenbart gøre indtryk på næsten samme måde i begge livssfærer. Det stiller også øgede sproglige krav. Fagsprog er ikke nok.

Forældre og familie – og i Danmark også vuggestuer og børnehaver – er væsentlige for, at et barn udvikler sit sprog så godt som muligt. Senere vil også skolen og de mange andre sammenhænge, man færdes i, være væsentlige faktorer. Modersmål-Selskabets grand old lady – eller fru Modersmål, som en har sagt – Gerda Thastum Leffers, der jo fortsat er et af vores tre æresmedlemmer, er et fremragende eksempel på, at det, der begynder godt, kan ende brillant.

Mangfoldighed, som Den Internationale Modersmålsdag vil fremme, er fin. I Danmark må det ikke ske på bekostning af dansk, som er grundlaget for de sproglige, kulturelle og sikkert også økonomiske rigdomme, vi har, og som bør være fundamentet for livet i Danmark: fra før man selv kan tale til den dag, man ikke længere formår det. Måske kan man lovgive om det, men lovgivning løser ikke alt. Der må være en vilje, for ikke at sige en kærlighed, til at bruge dansk – et godt og effektivt dansk.

De, der virkelig kan, skal selvfølgelig skrive på fremmede sprog for at gøre indtryk de steder, hvor det betyder noget, men andre bør mere realistisk bruge deres eget sprog og lade dygtige oversættere om at formidle det godt og effektivt. Selvom dansk har mange stød, burde det ikke støde nogen, at vi bruger vores hjertesprog. Javist, det koster penge, men det gør kvalitet.

MODERSMÅL-SELKABETS BESTYRELSE

FORMAND

Mette Bjørnvig Kaufmann
mbk@modersmaalselskabet.dk

NÆSTFORMAND OG KASSERER

Adam Hyllested
adamh@modersmaalselskabet.dk

Bo Tao Michaëlis
btm@modersmaalselskabet.dk

Claus Tilling
ct@modersmaalselskabet.dk

Georg Stubkjær Adamsen
gsa@modersmaalselskabet.dk

Ingrid Carlsen
ic@modersmaalselskabet.dk

Michael Bach Ipsen
mbi@modersmaalselskabet.dk

Peter Michael Hornung
pmh@modersmaalselskabet.dk

Ulla Susanne Weinreich
usw@modersmaalselskabet.dk

SUPPLEANTER TIL BESTYRELSEN
(Er indtrådt i bestyrelsen)

Adresseændringer bedes meddelt til sekretariatet.

MODERSMÅL-SELKABETS SEKRETARIAT
Anne Lisbeth Nielsen
Tlf.: 21 860 864
sek@modersmaalselskabet.dk

Medlemskontingent 250 kr. / Abonnement 250 kr.
(portogebyr – udlandet: 150 kr.)

Giro (netbank: reg.nr. 9570) kt.nr. 667 6901

CVR-nr. 76824215
Bank: reg.nr. 7853, kontonr. 1035729

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk
Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

SPROG & SAMFUND

Sprog & Samfund er Modersmål-Selskabets medlemsblad og udsendes i 4 numre årligt.

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR

Georg Stubkjær Adamsen
red@modersmaalselskabet.dk

REDAKTION

Adam Hyllested
adamh@modersmaalselskabet.dk

Mette Bjørnvig Kaufmann
mbk@modersmaalselskabet.dk

LAYOUT

Martin Sand Pævatalu

KORREKTUR

Adam Hyllested; Mette Bjørnvig Kaufmann
og Ulla Susanne Weinreich

TRYK

Dafolo A/S, Frederikshavn

FOTOS

Kaj Nielsen-Gøgsig

BLADUDVALGET

Mette Bjørnvig Kaufmann; Adam Hyllested;
Michael Bach Ipsen og Redaktøren

Artikler, der offentliggøres i Sprog & Samfund, tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

1. At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
2. At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Seks ucensurerede indlæg fra hjertet

Seks årbogsforfattere deltog med oplæg ved årbogspræsentationen i Vartov 14. december 2017

Vartov

I år havde vi i Modersmål-Selskabet sat årbogsforfatterne og hinanden stævne i Vartov. Vartov har fremragende lokaler at mødes i, men er også kulturelt et passende sted for os at mødes. Seks årbogsforfattere havde sagt ja til at bidrage med et oplæg. Da Gerda Thastum Leffers havde måttet melde afbud, fik årbogsforfatterne ekstra tid til deres oplæg.

Når vi nu mødtes i Vartov, havde vi besluttet, at vi ville begynde med at synge Grundtvigs *Moders navn er en himmelsk lyd*. Verslinjen ”Modersmål er vort hjertesprog” føltes heller ikke upassende for en afskedsreception for fru Modersmål, som Gerda Thastum Leffers er blevet kaldt. Gerda har også udgivet en bog om H.C. Andersen, så vi måtte også synge *Du danske Sprog, Du er min Moders Stemme, Saa sødt vel-signet Du mit Hjerte naaer*.

Velkomst og præsentation af årbogen

Mette Bjørnvig Kaufmann, formand for Modersmål-Selskabet, bød velkommen til medlemmerne og årbogsforfatterne, hvorefter vi med akkompagnement fra organist og dirigent Magnus Larsson sang Grundtvigs *Moders navn er en himmelsk lyd*. Herefter præsenterede Adam Hyllested årbogen, som på sin vis ligner de foregående årbøger. Michael Blædel redigerede sin sidste årbog i 2016. Kitte Fennestad, som i 21 år havde skabt omslagene, døde i november 2016. Hyllested bemærkede, at der ikke kun var kommet en ny redaktør, men at der også som noget nyt var to forord. Gerda Thastum Leffers har skrevet det første, hvor hun som sædvanlig skriver om, hvad der er tænkt med emnet, mens det andet går lidt tættere på de enkelte bidrag, der er blevet ganske interessante. Redaktøren var også blevet betroet at lavet omslaget, som med sin grafik ikke er lige så svær at tolke som Kitte Fennestads, og måske ikke er overladt lige så meget til den personlige tolkning, som tilfældet var med nogle af Kitte Fennestads omslag. Omslaget passer meget godt til titlen, som angiver, at emnet er sproget om ikke fra vugge til grav, så dog i mange af livets sammenhænge. Emnet er ikke kun sproget i det personlige liv, men også,

hvordan sproget herfra bruges i andre sammenhænge, eksempelvis arbejdslivet.

Der er også meget at glæde sig over

Forfatter Anne Hjælmsø har skrevet *Det værste til sidst*, noveller fra livets sidste fase, umenneskelige, men nødvendige fortællinger med menneskene i fokus. Årbogsartiklen ”Følsomhed og forståelse” har en glædeligere grundtone. Temaet er sprogets udvikling og afvikling som iagttaget hos barnebarnet og moderen, begge med navnet Ellen. Vi kan alle glæde os over børns udvikling, men der er også meget at glæde sig over hos de ældre med demens. De gamle elsker jo at tale og at høre musik og synge, og de elsker børn og dyr. Rørende var det, da hendes mor sang *Det var en lørdag aften* og ændrede refrænet til ”men Anne kom til mig”.

Som pårørende kan vi også gøre noget. Man kan f.eks. tage en hund med på besøg. Og så kan man opleve en stjernestund, når oldemor Ellen vil have hunden til at ”lystre”, som hun sagde til oldebarnet. Da det lykkedes, siger lille Ellen: ”Se, den lyser!”

En hyldest til folkebibliotekerne

Christian Jensen, chefredaktør på Politiken, fortalte om den stærkt personlige baggrund for hans artikel, ”Litteraturen gav mig en tryghed, jeg aldrig vil svigte”. En forkortet version blev bragt som Kroniken i Politiken søndagen forinden, og de mange reaktioner viste, at andre havde det på samme måde. Artiklen er tænkt som en hyldest til folkebiblioteket som en helt afgørende institution i et reelt velfærdssamfund. Hvis man for alvor skal skabe social progression, må man omfordele den kulturelle kapital, og det foregår på folkebibliotekerne.

Skrivekløe og lejlighedssange

Dokumentarfilmsproducent Ebbe Preisler er også lejlighedsdigter og amatør eksempert i lejlighedsdigtning, som man kan forvisse sig om i hans bog *Om lidt er sangen klar*. Lejlighedsdigte er kendt helt tilbage til barokken, hvor man talte om skrivekløe, et ustoppeligt

Adam Hyllested

Anne Hjelmsø

Christian Jensen

Ebbe Preisler

Jørn H. Olsen

Knud L. Lau

Niels Å. Andersen

behov for at skrive vers. ”Lykkelig er den, der afholder sig fra at skrive”, kunne man sige. Lejlighedssange og særligt konfirmationssange er noget specielt dansk. Tidligere var de formanende – måske kunne man sige, at de udgjorde en del af overgangsritualet fra barn til voksen (red.) – men nu skal de beskrive konfirmanden. Preisler gennemgik forskellige digteriske udtryk med stor kraft, f.eks. ”reflexionens tandbid” med rimet ”vanvid ... tandbid”.

Ebbe Preisler roste årbogen for godt boghåndværk, men nævnte også et par fejl, som man kan orientere sig om på hjemmesiden.

Melankoli og kreativitet

Teolog og forfatter Jørn Henrik Olsen gav os et indblik i baggrunden for *Moders navn er en himmelsk lyd*. Den skrev Grundtvig, da han i 1937 efter en længere årrække fik en julegave af kongen selv, nemlig et brev med ophævelse af den censur, Grundtvig var underlagt. Selv kendte Grundtvig også den melankolske sindstemning fra sit eget liv. Men når han skrev og digtede, fortrængtes melankolien, og den digteriske glæde kunne få rum. Og julenat 1837 fejrede han ifølge sigende sin nye frihed på det sprog, han elskede så inderligt, ved at skrive *Moders navn er en himmelsk lyd*.

Jørn Henrik Olsen står i gæld, sagde han, til andres forskning og indsigter, når han i sin årsbogsartikel argumenterer, at vi har fået en ny subjektivitet, som kommer til udtryk i en diagnosekultur, der har bredt sig for meget, og som medfører stigmatiseringer og reducerende betragtninger af os selv og andre.

Ord kan virke som små doser arsenik

Talelærer og kommunikationsrådgiver Knud Lindholm Lau forklarede baggrunden for sin artikel ”Tonen og melodien”. Jøden Viktor Klemperer sagde, at

ord kan virke som små doser arsenik. De slår ihjel, men man mærker det ikke, og det går langsomt. Nazismens sprog bredte sig og blev overtaget af alle. Selv velmenende mennesker kunne ikke forestille sig, at en jøde kunne være gift med en tysker. En jøde kunne altså ikke være tysker, men var jøde. Man kunne slukke for Hitler, men ikke for det ideologiske sprog, nazisterne udbredte. Artiklen ”Tonen og melodien” giver en lang række eksempler på stigmatiserende og nedsættende sprogbrug. Det kan ramme alle, men er ikke harmløst. Ord kan gøre syg eller værre. Årbogsbidraget er ikke skrevet af lyst, men af nød, sluttede Lindholm Lau. Indlægget affødte en kort debat af politisk karakter.

Når partnere skal foregribe

Professor i offentlig ledelse Niels Åkerstrøm Andersen forklarede baggrunden for bidraget ”Kærlig fyring i sorgens flow”. Sproget for den gode medarbejder har ændret sig radikalt. Inspireret af Max Weber talte man i perioden fra 1910 til 1980 om rettigheder og pligter i det offentlige. Forandring blev forstået på baggrund af stabilitet. Men fra omkring 1980 blev forandring og omstilling idealet. Rollerne ligger ikke længere fast, men man skal selv definere dem. Man har spillet fal-lit, hvis ens kone skal minde en om, at man skal give hende blomster på bryllupsdagen eller invitere hende ud på middag. Det skal man kunne tage af sig selv. På samme måde skal man kunne foregribe, hvad man skal gøre, når man er på arbejde, uden at man skal have besked om det. Artiklen viser, at parallellen mellem parforhold og arbejdsforhold også omfatter det sprog, der anvendes i forbindelse med fyringer. Det kan, siger ledere til sig selv, være kærligt at fyre! Det sprog, vi plejer at bruge om kærlighed og skilsmisse, bliver altså pludselig brugt i en helt anden sammenhæng.

G.S.A.

Lyst og nød i grafik – Omslaget på *Sproget i lyst og nød*

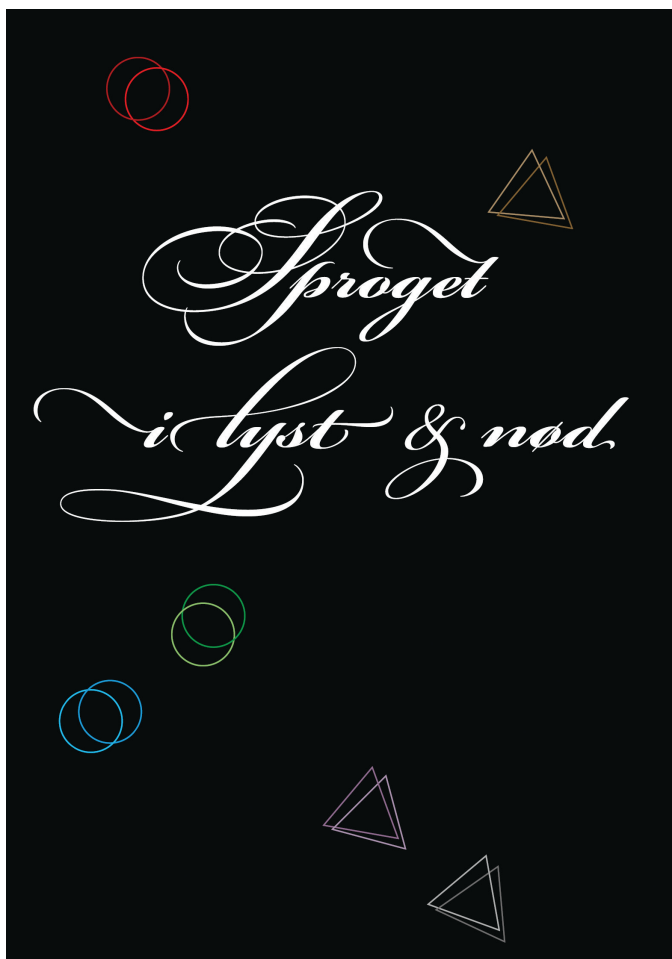
AF GEORG S. ADAMSEN

Årbogen hedder *Sproget i lyst og nød*, som er årbogsudvalgets og Gerda Thastum Leffers valg. Lyst og nød kan ses som to modsætninger i livet, men imellem dem er der en del, der rummer begge dele. Årbogens redaktør, Georg S. Adamsen, forklarer i det følgende omslaget:

Omslagets grafik skal udtrykke de to modsætninger i titlen, men også, at ikke alt er rendyrket nød eller lyst. Modsætningen kommer til udtryk i farvevalget for omslaget og skrifttypen: hvidt og sort. Samtidig er den hvide skrifttype i *Sproget i lyst & nød* ofte anvendt på invitationer til festlige begivenheder som bryllupper. Modsætningen mellem lyst og nød kommer også til udtryk i udformningen af skrifttypen, idet „Sproget i lyst“ er sat med dekorative udgaver af de enkelte bogstaver, og „og“ er gengivet med et dekoreret og-tegn. Ordet „nød“ er derimod sat helt uden dekoration, men dog i samme skrifttype. Nød og lyst findes jo ofte side om side.

Grafikken i baggrunden består af tre par ringe og tre par trekanter. Ringene er tænkt som en diskret reference til vielses- og forlovelsesringe (jf. lyst). Men ringe har ofte positive konnotationer i mange sammenhænge. Farverne er forskellige, men klare.

En trekant er grafisk set en ustabil eller spændingsfyldt form. Det ses tydeligt, når en trekant ikke hviler på en af siderne, men er tippet. Så antyder det noget faretruende, situationer med nød. Farverne går fra efterårsbrunt over lilla (som har positive eller tvetydige konnotationer) til gråt, der er varianter af den sorte baggrundsfarver. Nøden er så at sige ikke rendyrket, men nødens farve er heller ikke klare og rene som ringenes og lystens eller glædens.

Årbog 2017 forside

Den vandrette eller horisontale placering af de små grafiske figurer afspejler titlen, idet ringene er placeret i venstre side som *lyst* i „lyst og nød“, mens trekanterne findes i højre side som *nød* i „lyst og nød“.

Den lodrette placering afspejler også titlen, idet trekanterne gennemsnitligt har en meget lavere placering svarende til et „fald“ i følelserne, selvom – igen – den lilla farve gør det tvetydigt eller spændingsfyldt. Men modsætningen er ikke absolut. Såvel lyst som nød findes i et kontinuum. Lysten til livet eller glæden over livet er ikke altid den samme, nøden ej heller.

Gerda Thastum Leffers – „Fru Modersmål“

Gerda måtte melde afbud til årbogspræsentationen og afskedsreceptionen i Vartov den 14. december 2017. *Sprog & Samfund* bringer i dette nummer en sang, et par taler og en artikel, som adskillige medlemmer havde forberedt.

Gerda Thastum Leffers ved årbogspræsentationen i 2010

Årbogspræsentationen indledtes med Grundtvigs „Moders navn er en himmelsk lyd“, ikke kun fordi vi var i Vartov, men også fordi Gerda er blevet kaldt „Fru Modersmål“. Undervejs i Vartov var der traditionen tro en pause med et glas vin og forskellige sandwicher. Herefter sang vi H.C. Andersens „I Danmark er jeg født“; Gerda skrev i sin tid speciale om H.C. Andersen, et speciale, hun senere udgav. Dernæst sang vi en sang, „Tak til Gerda“, som Henrik Munck, æresmedlem i Modersmål-Selskabet, havde skrevet til lejligheden. Inden vi gik videre med årbogsforfatterernes indlæg, fortalte Henrik Munck, hvorfor han havde skrevet sangen. Formand Mette Bjørnvig Kaufmann har efterfølgende afleveret sangen og talen sammen med en æske af Gerdas yndlingschokolader til hende personligt.

Også flere andre har vist sig at have noget på hjerte, som vi bringer i dette og det kommende nummer af *Sprog & Samfund*. Formand for Mo-

dersmål-Selskabet Mette Bjørnvig Kaufmann havde på Selskabets vegne forberedt en tale, som i bearbejdet form gengives i den følgende artikel. Henrik Muncks sang og tale bringes i uændret form efter Mettes artikel. Endelig havde også Gerdas efterfølger som formand, Elisabet Sinding, skrevet en meget personlig tale, som vi glæder os over at kunne trykke som det sidste bidrag til Gerda i dette nummer af *Sprog & Samfund*.

I næste nummer af *Sprog & Samfund* bringer vi en artikel om Gerda ved læge og aldringsforsker Henning Kirk, som Gerda har arbejdet tæt sammen med i Dansk Forfatterforening. Vi vil også bringe en kort oversigt over Gerdas indsats.

Tom Høyem har bidraget med oplysninger til artiklen om Gerdas indsats i den allerførste tid.

En snusfornuftig og modig diplomat

Tom Høyem ser tilbage på den første tid i Modersmål-Selskabet sammen med Gerda Thastum Leffers.

Æresmedlem Tom Høyem var medstifter af Modersmål-Selskabet og sad i bestyrelsen 1979–1982. Han udtrådte, da han blev udnævnt til Grønlandsminister i 1982, en post, han varetog til 1987, hvorefter han var rektor for Europaskolen, først i Oxford, så i München og endelig i Karlsruhe, hvor han bor. I anledning af Gerdas afskedsreception har Tom Høyem sendt os et tilbageblik.

Tom Høyem fortæller, at han var med til at stifte Modersmål-Selskabet sammen med Gerda. På det stiftende møde i Nationalmuseets sal blev selskabets navn vedtaget ved en afstemning. Gerda Leffers og Tom Høyem fandt situationen absurd. Som et kuriosum kan nævnes, at selskabets navn i overskriften til Poul Hansens beretning (trykt i den første årbog *Vort modersmål er ...*) var „Modersmåls-Selskabet“.

Poul Hansen, som tog initiativ til Modersmål-Selskabet, var „en temmelig kantet mand med et ret stort ego“, men det var han ikke den eneste, der havde, siger Tom Høyem, der i samme åndedrag nævner sig selv, Poul A. Jørgensen og Dagmar Andreasen. „Uden Gerdas modige diplomati og snusfornuft var en hel del bestyrelsesmøder i Nyborg nok blevet afbrudt i utide“, mener Tom Høyem.

Sekretariatet var den første tid i Høyems rektorbolig på Høng Gymnasium, og Høyems – nu afdøde – hustru, Inge-Lise, passede sekretariatet ulønnet. En tid var Inge-Lise dødtræt af kværuerende, egocentriske telefonopkald og foreslog et par gange, at den ophidsede person skulle melde sig ud af Selskabet. Det forstod Gerda, og Inge-Lise Høyem var tit glad for netop hendes støtte.

Modersmål-Prisen var første gang, da tv-journalist Poul „Dus med dyrene“ Thomsen fik den, på 5.000 kroner, som Tom Høyem og hans hustru lagde ud. Gerda var fra begyndelsen mere end de fleste klar over den betydning, prisen kunne få.

I Modersmål-Selskabets formålsparagraf er dialekterne nævnt. Det var der to grunde til, forklarer Tom Høyem:

1. Tom Høyem søgte som student at blive oplæser ved Danmarks Radio, men fik beskeden, at hans stødløse lollandske ikke var acceptabelt.

Tom Høyem i 2009

2. Ved hans afsluttende embedseksamen i nordisk filologi ved Københavns Universitet med flere professorer ved eksamensbordet blev Tom Høyem kaldt ind af professor Arthur Arnholtz. Han sagde: „Ja, student Høyem, De skulle jo have haft ug, men jeg trak karakteren ned til ug minus. For man kan jo høre, hvorfra De kommer.“

Derfor kæmpede Tom Høyem for dialektrespekt og glædede sig, da Gerda og han kunne foreslå bestyrelseskollegerne at give den første pris til Poul „Dus med dyrene“ Thomsen, tv-journalisten, der talte med tydelig dialekt.

„I begyndelsen af Selskabets historie“, siger Tom Høyem, „var vi nok nogle, der tog os selv mere alvorligt end selve selskabet. For Gerda var det altid omvendt. Heldigvis overlevede hun os alle og holdt fast ved formålet: Selskabet og sproget. Gerda er ikke en ’stille eksistens’, for hun har sine meningers mod, men hun sætter ikke sig selv i fokus. Hun har fortjent en stor tak.“

G.S.A.

Livskunstner og livstykke

Takketale til Gerda Thastum Leffers – Fru Modersmål

AF METTE BJØRNVIG KAUFMANN, FORMAND FOR MODERSMÅL-SELSKABET

„Et smukkere sprog er med til at gøre verden til et smukkere sted“, udtaler Gerda, og hun er af den overbevisning, at et godt, nuanceret og klart sprog får mennesker til at mødes i øjenhøjde, at det nuancerede sprog fremmer dialogen og samtalen i samfundet, og at det i sidste ende fremmer demokratiet. I forbindelse med ideologien i Modersmål-Selskabet skriver Gerda blandt andet:

Alt efter temperament kalder vi samtalen med en eller flere for debat, diskussion eller – når det udarter – skænderi. Der er vist enighed om, at tavshed ikke er guld i et demokrati. Selskabet ser det som en opgave at gøre opmærksom på sprogets rolle som upolitisk og folkeligt redskab til at opnå forståelse mellem mennesker.

Livskunstnere kan kunsten at være inspirerede og at inspirere andre, Gerda er en livskunstner: en kunstner med vid og bid. Hun favner på én og samme tid den kritiske sans og den positive tilgang; netop i spændingsfeltet mellem to poler opstår det interessante, dét, vi drages af, og det har Gerda.

Gerda var med til at stifte Modersmål-Selskabet den 27. november 1979, og hun blev valgt ind i bestyrelsen den 3. maj 1980 ved Modersmål-Selskabets stiftende generalforsamling i Nationalmuseet. Hun har været medlem siden, været formand i en 10-års periode (fra 1990 – 2001), og gennem alle årene med utrættelig energi og stor kyndighed været medlem af årbogsudvalget. Årbogen er et af flagskibene i Modersmål-Selskabet, og Gerda har været den, der foreslog tema, og hun var med til at finde de rigtige bidragydere til netop dette tema. Hun præsenterede ofte årbøgerne og har skrevet forord til mange af dem. Blandt andet skrev hun i forordet til *Din stemme tæller* fra 2014:

Talestemmen er vores bedste og dyrebareste redskab i samvær med hinanden. Stemmen

kan udrette næsten alt for os og også ødelægge meget. Selvom teksten er på skrift, har den altid en iboende mundtlighed! Det gælder det kedeligste skema, den letteste poetiske lyrik, den store roman, og det ændrer sig ikke ved, at skærmen erstatter papiret.

Senere i forordet skriver Gerda:

Modersmål-Selskabet håber med denne årbog at fremme debatten om stemmens betydning ... Det skal føles rart at sige noget, og det vi siger, er afgørende for, om vi vækker tillid.“

I *Hilseformer og høflighed* fra 2015 skrev Gerda, at hilsenens dybeste mening er at give sig til kende:

Give sig til kende over for en eller flere andre på en sådan måde, at både skrevne og uskrevne love om korrekt og samtidig harmonisk samvær bliver overholdt. Hvis afsender eller modtager i en hilsesituation taber ansigt – eller blot føler at gøre det – har situationen været forkert, og der er grund til at overveje.

Netop overvejelser, drøftelser og refleksioner er nogle af de dyder, Gerda har været talskvinde for.

Gerda er et livstykke. Som 59-årig blev hun cand. mag., og i en alder af 86 år satte hun en annonce i lokalavisen *Det grønne Område*. Her tilbød hun vejledning til interesserede med forfatterdrømme. Det blev til en lille forfatterskole, der, rundt om Gerdas spisebord, fik afprøvet evnerne ved oplæsning og diskussion af egne tekster.

Gerda har skrevet kronikker, artikler, debatindlæg, bøger og taler, og det er naturligt for hende at se verden fra både de unges og de ældres synsvinkel. „Sproget holder mig ung“, sagde Gerda Thastum Leffers, da hun i 2014 fyldte 95 år, og hun

hører til de mennesker, der med nysgerrig interesse og engagement følger med tiden og deltager i tidsaktuelle diskussioner. Hun har udtalt, at hun ser anderledes på sproget i dag end dengang i 1979:

„I dag spiller sproget en anden rolle end før i tiden, hvor man kunne høre, hvor folk kom fra, og hvad der var deres sociale baggrund.“ Gerda forklarer i et interview, at der er sket en lydmæssig udjævning af sproget, som er meget demokratisk, og „når man lever i dag, skal man tale sproget, som det tales“.

Til slut skal det nævnes som et kuriosum, at sprogforsker og professor i dansk sprog Jørn Lund i sin anmeldelse af den første årbog i 1980 spåede Modersmål-Selskabet en kort levetid på højst 5–10 år. Dette har Gerda med stolthed og glimt i øjet nævnt flere gange. Og når vi tager i betragtning, at Selskabet har 40-års jubilæum i 2019, er det en fejende, flot fjer i hatten for Fru Modersmål.

En stor og oprigtig tak til Gerda!

Gerda Thastum Leffers – en rollemodel for os alle

Tale af Henrik Munck ved afskedsreceptionen i Vartov den 14. december 2017

Henrik Munck

Kære Gerda

Jeg er glad for at få denne lejlighed til personligt at sige dig tak for mange års samarbejde. Også tak til forsamlingen for at have sunget med på den versificerede hyldest og tak. Melodien var ikke tilfældigt valgt. Gerda blev født i 1919, og det var året efter, at Carl Nielsen skrev melodien til „Som en rejselysten flåde“. Den blev skrevet i 1920 som bidrag til et eventyrspil med tekst af Helge Rode i anledning af Sønderjyl-

lands genforening med Danmark og således som en hyldest til dansk sprog og kultur.

I forhold til dig, Gerda, er jeg jo kun en årsunge med fødselsår 1932. Jeg lærte først Modersmål-Selskabet og dermed dig at kende i 2004, da Selskabet havde 25-års jubilæum, og jeg blev medlem og samtidig indvalgt i bestyrelsen. Jeg forlod bestyrelsen i 2016 efter 12 år i modsætning til dine 38 år, som vel i virkeligheden kun er standset af dit synshandicap.

I modsætning til dig har jeg ikke en sproglig uddannelse, men en medfødt lyst til at skrive og redigere ved siden af en administrativ uddannelse og erfaring. På den baggrund har vi mødt hinanden i et praktisk samarbejde, som jeg har haft stor glæde af og udfordring i kombineret med en beundring for din energi og fantasi.

På den baggrund vil jeg fremhæve din betydning som rollemodel for os alle, unge og ældre. Du er et praktisk bevis på rigtigheden af den lære, der tolkes af din ven og forfatterkollega, lægen og aldringsforskeren Henning Kirk, når han fremhæver vigtigheden af ikke bare den fysiske, men også den åndelige hjerneaktivitet som bidrag til at forlænge livet.

Samtidig har du gennem dit mangeårige frivillige arbejde som bestyrelsesmedlem været et eksempel for os alle på en udholdenhed, der altid har været ulønnet ud fra det grundlæggende princip for både arbejdet i Modersmål-Selskabets bestyrelse og bidragene til selskabets årbøger.

Jeg har lyst til at slutte med at opfordre forsamlingen til et trefoldigt længe leve for Modersmål-Selskabet som Gerdas livsværk.

Modersmål-Selskabet længe leve:

Hurra – hurra – hurra!

Tak til Gerda

Mel.: *Som en rejselysten flåde* (Carl Nielsen, 1920)

1. **Tak til Gerda Thastum Leffers**,
du var med fra første år.
Gerda er vort selskabs moder,
derfor du vor hyldest får!
Du beklædt har alle hverv,
du indsamlet har hver skærv.
Traditionen følges
med en pris og med en bog –
det er sket i hvert et år.
Derfor: **Tak til Gerda!**

2. Det var først i moden alder,
at du rigtigt chancen fik.
Blev cand.mag. i dansk. Speciale:
H.C. Andersens etik,
og som bifag: Retorik.
Siden vi erindring fik:
Barndommens oase.
Med forfatterskolen er
gavmildt delt erfaring ud.
Derfor: **Tak til Gerda!**

3. Der hvert år har skullet vælges
tema for en pris og bog.
Her er Gerda straks på banen,
for på navne er du klog.
Hylde sprog i lyst og nød! –
sådan tit opgaven lød
for en prismodtager.
Både tale og forord
ofte Gerda holdt og skrev!
Derfor: **Tak til Gerda!**

4. Ja, vort modersmål er dejligt,
for det har så mild en klang,
som vort selskab vil bevare
og udvikle på én gang!
Gerda, du har vist os vej,
derfor her vi hylder dig
for al skrift og tale.
Derfor lad os rejse os
for at synge vores tak:
Tusind tak til Gerda!

Ærbødigt, Henrik Munk
Bestyrelsesmedlem 2004 – 2016,
næstformand 2006 – 2016,
æresmedlem 2016 –.

Hans Jørn Jensen og Gerda Thastum Leffers efter hendes tale ved overrækkelsen af Modersmål-Prisen 1994

Gerda – en klog og elegant kvinde med en jernhånd

Tale af Elisabet Sinding skrevet til afskedsreceptionen i Vartov den 14. december 2017

Kære Gerda!

Jeg har kendt dig i mange år, mange år før jeg kom i bestyrelsen af Modersmål-Selskabet og siden blev formand.

Du var veninde med min moster Eva. I to kendte hinanden fra barndommens gade, Zinnsgræde på Østerbro i København. Hurtigt gik det op for mig, at Eva var drønjaloux på dig. Du var for dygtig. Men det ved du helt sikkert godt; du er jo en klog kone.

Senere forstod jeg, at det havde Eva al mulig grund til. Du er smuk, bor smukt, laver skøn mad, og så kan du kommunikere og skrive det smukkeste dansk. Alt dette tilføjet charme og et stort bundt energi. Så tror pokker, at Eva var jaloux på dig hele livet. Du kan jo alt.

Jeg læste på Selskabets hjemmeside, at din indsats for Modersmål-Selskabet er enestående og måske aldrig vil blive overgået. Det er jeg helt enig i. Jeg har svært ved at forestille mig nogen, der kan overgå din.

Du er ekspert i fundraising og skriver de mest velformulerede og velargumenterede fondsansøgninger – tilsat den særlige Gerdaske elegance – som ingen fondsbestyrer kan modstå.

Du har igennem mange år været årbogens absolutte hovedkraft. Jeg har det sådan, at jeg, når jeg sidder med en ny årbog i hånden og glæder mig til at læse den, glæder mig allermest til først at læse dit forord.

I år nød jeg at læse din fryd ved at høre Hans Kongelige Højhed Prinsens personlige og – trods hans grammatisk ukorrekte danske sprog – sproglige charme, der viser kærligheden til sproget, landet og alt, hvad der er dansk:

„En accent kan således være et plus, alt efter hvordan den administreres, og hvordan den pirrer vores fantasi“.

Det er, efter min mening, netop den indstilling, vi i Modersmål-Selskabet skal have til sproget og sprogets udvikling. Væk med de sure miner over Prinsens, eller andres, „mangelfulde dansk“. Hvis vi kun kan acceptere sprog, som læres på et danskursus, tror jeg, at vi graver vores egen grav. En lille parentes:

Jeg ville elske, at Prinsen fik Modersmål-Prisen.

Du har skrevet mange fine taler til modtagerne af Modersmål-Prisen, i hvert fald ti, i de år, du var formand for Selskabet. Men sikkert flere. Uanset det korrekte antal skal alle nu vide, at du har skrevet én mere, nemlig den tale, jeg holdt i mit første formandsår til Klaus Rifbjerg som modtager af Modersmål-Prisen.

Jeg var helt rundtosset over at skulle holde tale for en sådan kapacitet. Jeg klagede min nød til Gerda, som sagde: „Jeg skal nok skrive den. Og du skal ikke sige, det er mig“. Som sagt, så gjort. Og jeg kunne sole mig i at sige alle Gerdas smukke ord og elegante sætninger. Åh, det var skønt. Og jeg foregav, at det var mig selv, der var mesteren. Tak, Gerda!

Jeg kan takke dig for meget mere. For din altid store hjælp, når jeg beder om råd. For at lære mig at skrive fondsansøgninger. For at få mig til at forstå, hvordan et møde bedst ledes. At være *smidig*, men også *holde fast*.

Her er noget, jeg synes, skal med i min tale: „Holde fast!“ Dét gør du altid i de ting, du finder vigtige.

Man skal ikke tage fejl. I din elegante fløjlshandske er der en jernhånd. Sagt på nudansk: en jernhånd – på den gode måde.

Kærlig hilsen

Elisabet Sinding

Elisabet Sinding

efterfulgte Gerda Thastum Leffers som formand for Modersmål-Selskabet og var formand 2001–2004

Hvordan gøre sig umage med oplæsning

AF GEORG S. ADAMSEN

Fra efterskolens litteratur-timer med oplæsning af fx Bjørnstjerne Bjørnsons *Syn-nøve Solbakken*, en bondefortælling, der blev Bjørnsons gennembrud, til de mange lydbøger, jeg nu hører, har oplæsning af bundne tekster fulgt mig. Forfattere, præster, digtere og mange andre læser også op. Men hvordan gør man det godt? Og hvordan skriver man tekster, der er vel-egnede til oplæsning? *Fra øje til øre* handler om oplæsning, men bogen rummer faktisk en del gode råd, hvis man gerne vil skrive oplæsningsvenlige tekster.

Nogen egentlig lærebog havde vi ikke, da jeg læste til præst, og måske var den ikke skrevet. Vægten lå på at lære det i praksis med støtte fra udleveret materiale, som lærerne havde skrevet. Er *Fra øje til øre* den bog, som man kan bruge under eller efter uddannelse? Forfatterne, Hanne Smith Pedersen og Louise Fischer-Nielsen, mener, at bogen henvender sig til såvel læsere på uddannelser, som involverer oplæsning, som professionelle, der savner hjælp til oplæsning. Bogens målgruppe er altså på den ene side dem, der har brug for relativt basal viden og grundlæggende øvelser. På den anden side er det ret forskellige grupper, forfatterne tænker på: Oplæserne af prædikener, nyheder, speaks, digte samt bibel og liturgiske tekster. Desuden ældre tekster som Herman Bang og I.P. Jacobsen. Præster får (en nødtørftig) oplæring i tale og sang, mens lægmandslæsere måske, måske ikke får nogen undervisning. Kan bogen dække alle målgrupper?

Opbygningen

Fra øje til øre er efter et forord opdelt i fem logiske dele: 1. Introduktion til oplæsning. 2. Stemmen og

kroppen. 3. Den mundtlige mikserpult og 4. Udfordringer i forskellige oplæsningsgenrer som egne tekster, digte, oplæsning i gudstjenesten og ældre tekster. En femte del rummer praktiske tips og gode råd. Tankegangen er, at hjernen må forstå (1) for at kunne arbejde med kroppen (2) og dens virkemidler (3) i konkrete genrer (4) og anvende praktiske råd (5). Bogen afsluttes med en litteraturliste på 3 sider, en kilde-liste på 2 sider og et indeks bestående af såvel stikord som navne på over 4 tospaltede sider. Man kan eksempelvis slå Claus Tilling op, godt nok under C, og finde et citat af ham,

men ikke takken til ham s. 13. Flere andre som f.eks. Ruben Schachtenhaufen kan man slet ikke slå op. En henvisning til videoen på bogens hjemmeside ville ellers være naturlig. Det ville i øvrigt have været mere brugervenligt med en samlet litteraturliste (hvor bl.a. Rørbech 1979 så også gerne må komme med).

En vejledning til læseren på 2½ side introducerer bogen udmærket og forklarer bl.a. brugen af metaforen „mikserpult“. En hjemmeside nævnes, men det vender jeg tilbage til.

Bogens indhold

Del 1 handler om oplæsning i modsætning til, hvad oplæsning ikke er (computerstemmer, skuespil eller performance – eller højtlesning uden bevidste valg). Man skal tænke på, hvilken situation man skal læse op i, og man skal forstå teksten gennem en undersøgelse af tekstens genre, tema og budskab, ordvalg og lydlige elementer (s. 55–56, dvs. 2 sider). Den grammatiske og syntaktiske nærlæsning fylder 6 sider (s. 56–62) hvilket er forståeligt, for der er umiddelbart vigtigt for oplæsningen. Analysen af tekstens indhold

er jo, hvis man skal tro forfatterne, også vigtigt for fortolkningen, som er vigtig for formidlingen og dermed tilhørernes udbytte, men til den vies kun et par sider.

Del 2 lægger vægt på spejlneuronernes betydning, men gennemgår dernæst stemmen og de fire stemmetekniske områder (vejtrækning, støtte fra især mellemgulvet, stemmelæberne og struben og endelig ansatrøret ned til stemmelæberne. Kroppen er langt vigtigere, end man måske tror, og det gennemgår forfatterne derefter. Opvarmningsprogrammerne virker, som de selv siger, ikke ukendte for sangere og korsangere. Det ville have givet meget mere overblik, hvis øvelserne (s. 96–101) havde haft navne og ikke kun numre. Men bogens øvelser er meget nyttige både til at forebygge og løse problemer.

Del 3 handler om alle de valg, man tager – ubevidst eller, helst, bevidst: Frasering, tempo og rytme, artikulation (som ofte er vigtigere end dynamik), klang og volumen. Denne del er måske ikke den letteste at læse, men ret givtig.

Del 4 med de fire udfordrende oplæsningsgenrer er ret lang, 75 sider, og omfatter egne tekster, inkl. egne prædikener, digte med de mange udfordringer, metrik giver, og kirkelig oplæsning. Afsnittet om ældre tekster er meget kortfattet, og „ældre“ betyder her Herman Bang og I.P. Jacobsen. Forfatterne anfører seks arbejds-spørgsmål: De første tre er, at man skal læse og selv forstå teksten og derfor slå ukendte ord op, og at man ser på den aktuelle tidsperiode, hvorefter man skal se på form og indhold, vælge oplæsningsteknikker og tilpasse oplæsningen til situationen. Hvorfor det skulle være specielt for ældre tekster, forstår jeg ikke.

Del 5 indeholder gode råd. Nogle burde været givet tidligere. Det er f.eks. meget lærerigt at optage sig selv på lyd eller video. Man bør ifølge forfatterne også overveje at rette i teksten, hvilket ud fra deres definition af oplæsning ikke giver mening for mig. Det svarer til lidt, at en korrekturlæser eller layouter skriver teksten om, hvis man ikke synes, den er god nok.

Sidste afsnit i forordet (s. 15f) og et link på bagsiden råber, at der findes en hjemmeside med „links, lyd-filer med eksempler på oplæsninger, billeder af øvelser

og meget andet, som støtter bogens indhold“. Det er vældig godt, men bogen ville have vundet meget, hvis lyd-filer m.m. var blevet integreret i bogen. Især virker det som en mangel, at det ikke er sket, hvor de vil lære læseren at bruge forfatterens redskaber. Eksempelvis ville Merete Onsbergs citat om rytmen i dansk (s. 140) have været lettere at forstå med en lyd-fil med et eksempel, der forklarer ordene. Lyd-filer til gennemgangen af intonation ville også være meget velkomne.

Men måske er forklaringen, at bogen – som mange andre gode bøger – for størstedelens vedkommende er vokset ud af forfatterens undervisning, hvor de selv kan give eksempler. Nu er bogen imidlertid sluppet løs på egen hånd, og underviseren mangler her og der.

Forfatterne understreger igen og igen, at man skal forstå teksten og derefter sætte tilhørerne i centrum, når man planlægger sin oplæsning. Og som afsnittet om digte viser (s. 201–224), skal man kende teksten.

Vurdering

Fra øje til øre sætter sig meget høje mål: fra at give en teoretisk baggrund og lære oplæseren at forstå og fortolke en tekst (Del 1) over en gennemgang af stemmen og kroppen (Del 2) og alle „knapperne“, man som oplæser kan skrue på (Del 3), til en gennemgang af udfordringerne i fire forskellige oplæsningsgenrer samt praktiske råd.

For læsere under uddannelse eller på kursus er der virkelig meget at hente i *Fra øje til øre*, men jeg er faktisk i tvivl, om bogen ikke nærmere er en lærebog, som kræver undervisning ved siden af. Skulle den stå helt på egne ben, skulle der være langt flere video- og lydoptagelser på hjemmesiden. Vejledning i analyse og fortolkning af tekster vil måske også svare bedre til den målgruppe.

Alligevel vil også mange professionelle kunne hente et overblik og via litteraturhenvisningerne også kunne søge videre efter mere specialiseret viden. Og måske vigtigere: Blive klar over, at der er noget, bøger og selv lyd og videofiler ikke kan, men som man må have en professionel sparringspartner til at udvikle.

Forfatterne har mange gode og nyttige pointer, f.eks. at det er vigtigere at forbedre sin artikulation end at tale højere, dvs. øge volumen (s. 144). Men det er selvfølgelig også sværere, og det er derfor, mange af os vil have gavn af bogen eller en privatlærer. Forfatterne skriver, at artikulation handler om at „udtale det mundtlige sprog tydeligt og med energi, så ordene høres og forstås“ (s. 145). Jeg skal ikke gå ind i, men blot nævne, at det er let at få præster til at diskutere oplæsning. Man skal bare spørge dem om, hvordan man bør læse op i kirken. Ikke alle har samme opfattelse af, hvordan tekster skal læses op. Det er ikke så entydigt at finde kriterier for at afgøre, hvem der har ret.

I min vurdering ville bogens værdi kunne øges i næste udgave. Bogen vil fungere bedre på egen hånd, hvis forfatterne laver flere video- og lydoptagelser og integrerer dem meget bedre i bogen. Fonetik og prosodi tripper for at blive behandlet på den måde. Selve gennemgangen af fonetik er i og for sig god, men afsnittet „Brug fonetikken i din oplæsning“ (s. 152) er på knap 10 linjer. Her forudsætter forfatterne en viden, som jeg tvivler på, alle læsere har.

Hele behandlingen af analyse og fortolkning af de tekster, man vil oplæse, kunne have gavn af en klarere målgruppeanalyse. Nogle har sikkert brug for at lære at tolke en tekst, mens andre, eksempelvis teologer, har brugt en stor del af deres uddannelse på at lære at oversætte og tolke tekster. For dem, der skal lære det, er behandlingen alt for kortfattet, mens de, der allerede har lært det, nok vil studse mere end nogle få gange.

Spørgsmålet er også, om det er så nødvendigt for målgruppen, som forfatterne selv mener. Jeg er ikke så sikker. Jo, jeg er enig i, at man skal forstå den tekst, man læser op, og vide, hvad man vil med den, men måske bør man hellere overlade vejledningen heri til andre bøger og steder. Man kan også sagtens lære meget af denne bog, uden at man behøver at være enig med forfatterne i, at der (altid) bliver en ny tekst til ved oplæsningen. Jeg tror faktisk, at en del tekster har en ret klar betydning uanset oplæsningen. Der er under alle omstændigheder nok at arbejde med og få udbytte af i denne bog.

Jeg er sikker på, at det, der er bogens særlige felt, Del 2, 3 og 5, til dels Del 4, klarer sig uden lige netop forfatternes udgave af et analyseapparat. Måske er det

også et fingerpeg herom, at tolkningsarbejdet ikke fylder så meget fra og med Del 2, som man ville forvente ud fra Del 1. Måske er det spidsvinklet formulering, men jeg kan godt lide citatet af Claus Tilling: „Den bedste indstilling til forberedelse af oplæsningen er: Nu skal jeg fortælle jer en historie, som jeg godt selv kan lide, og jeg vil gøre mig umage for, at I også kan lide den“ (s. 29). Jeg ved faktisk ikke, om de er enige med Claus. Måske ikke, men jeg tror heller ikke, deres mål har været at undgå alle sidespring fra og flosser på den røde tråd.

Så er der altid petitesser, man kan få øje på. Ordet ’daktylisk’ skrives med et l, og Kim Jonassen (s. 126) må vist være Kim Johansen (s. 125).

I disse tider, hvor tilgængelighed med rette er på dagsordenen, kan det undre at læse et udsagn som „Hvis det udelukkende viser sig at være pensionister, bør man overveje en tydeligere artikulation, hvis der er nogen blandt tilhørerne, der ikke hører så godt“ (s. 51f). Naturligvis stiger høreproblemerne med tilhørernes alder, men hvordan kan man vide, at der ikke er andre? Jeg kender flere meget yngre, der ikke hører høje toner så godt, eller som ikke hører på det ene øre. Det kan man ikke se på dem, og de bruger ikke høreapparat.

Disse kritiske bemærkninger betyder ikke, at bogen ikke er værd at læse eller købe. Hvis jeg ikke havde fået anmeldereksemplaret, ville jeg have købt bogen. Hanne Smith Pedersens og Louise Fischer-Nielsens *Fra øje til øre* giver god hjælp til forstå, hvad oplæsning er, og hvordan man skal gribe den an både generelt og i bestemte sammenhænge. Du får sikkert ikke en halv time hos en talelærer for de ca. 300 kr. Læs den, og øv dig med et spejl og en optager – din mobil har sikkert en. Tekster skal forstås, formidles og (som regel) nydes (s. 21). Alt i alt giver *Fra øje til øre* god hjælp til at gøre sig umage med oplæsning af bundne tekster. Så kan man præge folk for livet med sin oplæsning.

Hanne Smith Pedersen & Louise Fischer-Nielsen:
Fra øje til øre: Redskaber og virkemidler i oplæsning.
 Samfundslitteratur, Frederiksberg, 2017. E-bogen:
 978-87-593-2998-6. 254 kr. Bogen: ISBN: 978-87-
 593-2916-0. 273 sider. 318 kr.

Sønderjysk

Med glimt i øjet siges om sønderjyder, at i Haderslev bor de fine.

I Sønderborg vil de gerne være det, i Aabenraa gider de ikke, og i Tønder ved de ikke, hvad det er.

**AF MICHAEL EJSTRUP, FORSKNINGSCHEF I SPROG
VED DANMARKS MEDIE- OG JOURNALISTHØJSKOLE**

I Sønderjylland har det lokale sprog en særlig status, som træder frem allerede ved, at det bruges i købstæderne på lige fod med fællesdansk. Sønderjysk er dialekten, som stadig har en væsentlig position syd for Kongeåen. Sønderjyder er stolte af deres dialekt. Den store nabo mod syd bidrager med både samhandel, samvær og kulturelle fællesskaber, og det har sat sine spor i sproget.

Som indledningen antyder, er sønderjysk ikke én dialekt; der høres forskellige udgaver, hvor specielt de østlige og vestlige egne byder på forskelle, som selv det utrænede øre vil kunne opdage.

I de nordvestlige egne af Sønderjylland kan man høre kortvokalstød, som det kendes i egnene nord for det sønderjyske område, længere mod syd hører man stadig stød, men ikke kortvokalstød. På Rømø hører stød ikke til normalen. Helt specielt er det, at man på Als og egnene vest herfor kan høre ordtoner. Så ord, der oprindeligt har én stavelse har en jævn tone, mens oprindeligt tostavete ord, der i sønderjysk kun har én stavelse, har en op-ned- (stigende-faldende) tone; fx i ordparrene *rist/riste, hals/halse* og *lys/lyse*. Lyt til eksemplerne fra Sønderborg.

Sønderjyderne har to sproglyde, som ikke er almindelige i andre danske dialekter, men som til gengæld er det i tysk – *ich*-lyd [ç] og *ach*-lyd [x]. Lydene findes nogenlunde distribueret som skriftens g efter hhv. for- og bagtungevokal – altså ['pʰiçə] (*piger*) og ['kʰäxə] (*kager*). Læg også mærke til, at konsonanter, vi i fællesdansk udtaler som [b] efter en vokal, udtales [f] på sønderjysk som i ['sgif], ['sgäf], ['sçi:f] *skib, skab* og *sæbe*.

Og a-vokalen er ens [ä] i sønderjysk, uanset hvilken konsonant der kommer før eller følger efter vokalen. Altså er udtalen af a-vokalen ens i følgende ord i sønderjysk *kan, kat, kam, skal, vase, rase* og *farve* – ligesom systemet med a-vokalen er i tysk.

Diftongerne i sønderjysk indtager en anden stilling i sønderjysk end i fællesdansk, således at de lange halvhøje vokaler (*e-, ø- og o-vokaler*) udtales som diftonger, men ikke ens i hele Sønderjylland. På Als høres *ei, øi* og *ou*, mens man i andre egne hører de omvendte diftonger.

Blødt d [ð] er ikke en del af sønderjysk, og der hvor sjællænderne og bornholmerne har denne lyd efter en vokal, har sønderjyderne oftest ingenting som fx ['bo:] *båd*, ['ve:] *ved* (v) og ['sgy:] *skyde*. Den korte vokal før [ʊ] i ord som *ovn* ['ʌʊnʔ] og *sjov* ['sʃʌʊʔ] er lavere i sønderjysk, så udtalen på fx Als er ['äʊn] og ['sʃäʊ].

På sønderjysk står den bestemte artikel foran *æ hund* og *æ hus* – ligesom i vestjysk. Navneordene har to køn fordelt næsten som i fællesdansk *jæn hund* og *jet hus*; dog hedder det *jet kop*. Nogle af udsagnsordene har i de sydøstlige egne særlige bøjningsformer i nutid, der bl.a. svarer til den omlyd, vi kender i tysk – fx [hän'fe:] (*han får*) og [hän'gē:] (*han går*). Ligesom nogle datidsformer af uregelmæssige udsagnsord er specielle som fx [hän'gøç:] (*han gjorde*) og [hän'sei:] (*han sagde*).

En undersøgelse af sproget i Sønderborg fra 2006 viste, at sønderjyderne dér stadig havde mange dialektord i brug i daglig tale som fx *båm* (*slik*), *påmle* (*boller*), *isterbåån* (*medisterpølse*), *telle* (*tallerken*), *gaf* (*hul*), *fek* (*lomme*), og *de jabbe* (*de snakker* (for meget)).

På Modersmål-Selskabets hjemmeside kan man lytte til lydfiler med små lydbidder med bl.a. sønderjysk: <https://goo.gl/e4eYm9>

Michael Ejstrup, ph.d., er forskningschef i sprog ved Danmarks Medie- og Journalisthøjskole og uddannet i lingvistik og fonetik samt retorik.

Medlemsmøde i Vartov på Den internationale modersmålsdag 21. februar 2018 kl. 17–19

Den internationale modersmålsdag blev vedtaget af UNESCO's generalkonference i 1999 og er hvert år siden 2000 fejret i februar måned for at fremme sproglig og kulturel mangfoldighed.

I Modersmål-Selskabet benytter vi anledningen til at se på det modersmål, de fleste taler i Danmark. Emnerne er mangfoldige: Vi har hørt foredrag og debatteret modersmålets betydning overordnet (2017) eller inden for politik (2016), sprogforskning generelt (2014), historisk (2015) eller i den digitale verden (2010). Retskrivning og Retskrivningsordbogen har været på programmet flere gange (2011 og 2013). Vi har også hørt om sprog og etik i sundhedsvæsenet (2012). (Se evt. hjemmesiden her: <https://goo.gl/QfBBs4>.)

Vi holder traditionen tro medlemsmøde, i 2018 i Hjørnestuen i Vartov, Farvergade 27, 1463 København K den 21. februar 2018 kl. 17–19. Tema og taler foreligger endnu ikke, men vil blive offentliggjort, så snart aftalerne er indgået.

Kontingent for 2018 – Fornyelse af medlemskab

Tak for opbakning til vores indsats

Rigtig mange har allerede betalt deres kontingent for 2018. Det er vi taknemmelige for. Uden medlemmer kan vi ikke fortsætte vores indsats for at bevare og udvikle vores modersmål. Det gør vi ved at holde møder på modersmålsdagen og forud for generalforsamlingen – og vi gør det ved at hædre en værdig modtager af Modersmål-Prisen og udgive årbøger samt ved at være til stede på bogmessen. Medlemsbladet *Sprog & Samfund* bidrager dertil og orienterer om det hele.

De medlemmer, der har indmeldt sig og betalt efter den 1. september 2017, har også allerede betalt kontingent for 2018 og skal derfor ikke gøre det igen.

Forny dit kontingent

I følgebrevet til årbogen *Sproget i lyst og nød* var der et afsnit om betaling af kontingent for 2018. Hvis du ikke allerede har betalt kontingent, håber vi, at du vil forny dit medlemskab, og beder dig venligst om at betale snarest og senest den 31. december 2017. Anfør *altid* medlemsnummer og navn og meget gerne ny adresse og e-mailadresse.

Indbetal 250 kr. (plus 150 kr. til ekstra porto, hvis du bor på Færøerne, i Grønland eller udlandet) til

- vores girokonto 667-6901 med angivelse af medlemsnummer, navn og adresse. Benyt kortart 01.
- vores bankkonto i Danske Bank, reg.nr. 9570, kt.nr. 667 6901.

Ret dine medlemsoplysninger

Du kan se bag på følgebrevet, hvad vi har noteret. Det er en stor hjælp, hvis du sender vores sekretariat rettelser til dine medlemsoplysninger. Tjek meget gerne e-mailadressen bag på følgebrevet en ekstra gang.